

Hvaru. Zapaženo je da njegovi “leptiri, skakavci, a osobito muhe, kao na foliju s kraljem Davidom i vazama rascvjetanih ruža uz tekst psalma *Dixit Dominus domino meo*, nagone čitatelja da ih jednostavno rukom odmahne sa slike” (str. 236).

Čini se nepobitnim da je svjetovni utjecaj najviše došao do izražaja u glazbenim zbirkaма franjevačkih samostana, među kojima se posebno ističu Glazbeni arhiv samostana Male braće u Dubrovniku i Glazbeni arhiv samostana na Košljunu kod Punta na Krku. Po analizama Stanislava Tuksara u radu pod naslovom “Glazbena baština”, više od dvije trećine sačuvanih skladbi i napjeva u arhivu najbogatijeg, dubrovačkog samostana, svjetovnog je podrijetla (str. 313). Svrstavanje i suvremeno popisivanje golemoga gradića započelo je još u 19. stoljeću, pa trenutna faza “trećeg sređivanja” govori ne samo da bi se ovaj važan posao uskoro trebao privesti kraju, nego i da međusobno prožimanje svjetovnog i duhovnog ima još jednu konkretnu dimenziju: sređivanje dragocjenih arhiva, započeto u prošlosti, uspješno se dovršava za naših dana, na obodnu stranu koriste. Napokon, kroz prikaz liturgijskog ruha iz pera Silvije Banić osluškujemo tiho šuštanje bogato izvezenih i opremljenih tkanina, srodnih umjetničkim predmetima izrađenima od plemenitih metala kako po svojoj liturgijskoj namjeni, tako i po autoričinom pedantnom tumačenju njihova podrijetla i izrade u radionicama pretežno s Apeninskog poluotoka.

Završavajući velikim izborom literature, s više stotina bibliografskih jedinica, ovaj raskošni katalog dostojno je popratio jednu značajnu izložbu. Uloženi trud i znanje brojnih suradnika bili bi zaokruženi u pravoj mjeri da je navedeno i kazalo, čiji se nedostatak ipak osjeća. Međutim, temeljna je nakana nesumnjivo ostvarena: s ovom smo knjigom dobili još jedan pokretni spomenik, iscrpno dokumentirano i obrazloženo svjedočanstvo o stvaralaštvu jednog Reda, koji se s našim ljudima na ovim prostorima u stoljećima izazova uspeo do vrhunaca koje je proročki najavljivao sam njegov utemeljitelj.

Relja Seferović

U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću, ur. **Lovorka Čoralić**. *Povijest Hrvata*, sv. 5. Zagreb: Matica hrvatska, 2013, 553 str.

Knjiga *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću* prva je od predviđenih sedam knjiga Matice hrvatske kojima je cilj široj čitateljskoj publici predstaviti cjeloviti pregled povijesti Hrvata. U ostvarenju obimnog i pomno osmišljenog projekta sudjelovalo je, uz urednicu Lovorku Čoralić, urednika biblioteke Zorana Ladića i urednicu izdavačke djelatnosti Matice hrvatske, još devetnaest suradnika iz uglednih znanstvenih institucija diljem Hrvatske. Njihov zadatak nije bio nimalo lak. Oslikavanjem povijesnog hrvatskog prostora i njegovoga stanovništva kroz najreprezentativnije primjere i temeljne sastavnice gospodarskog i demografskog razvoja, svakodnevnoga života te kulturnih i političkih prilika, uspješno su saželi cjeloživotni rad u nekoliko stranica. Stečeno znanje i istraživački rad u inozemnim (Graz, Budimpešta, Venecija, Kotor, Sarajevo i Istanbul) i domaćim arhivima (Zagreb, Pazin, Split, Zadar, Trogir, Dubrovnik) pretočeno je u jasne i razumljive povijesne priloge koji, neopterećeni suvišnim bilješkama, u pravom omjeru jezgrovitosti i detalja opisuju razlike i sličnosti među hrvatskim zemljama.

U tri se osnovne tematske cjeline razmatra hrvatski povijesni prostor iz tri različite perspektive - globalne (“Opći pregled - temeljne razvojne sastavnice”, str. 2-256), regionalne (“Regionalna povijest”, str. 258-403) i međunarodne (“Hrvatska u međunarodnom kontekstu”, str. 407-521). Cjeline su sustavno podijeljene na desetak poglavlja, od kojih je svako od njih popraćeno kvalitetnim priložima te zaokruženo zaključnim osvrtom, popisom arhivske građe i referentne literature. Radi lakšeg snalaženja u obimnom povijesnom materijalu priloženo je kazalo osobnih imena (str. 523-538) i zemljopisnih pojmova (str. 539-551).

Prvi prilog, sasvim prigodno, donosi politički pregled hrvatskih krajeva razjedinjenih pod habsburškom, mletačkom i osmanskom vlašću tijekom 18. stoljeća. Autorica Maja Katušić ističe da je pripadnost različitim političkim sustavima uvjetovala regionalne posebnosti hrvatskih

prostora. Kao primjer tome može se navesti različiti stupanj modernizacije upravnog sustava na hrvatskom jugu i hrvatskome sjeveru, čiju detaljnu analizu donosi Ivana Horbec. Za razliku od institucijskih struktura, demografski presjek hrvatskih prostora u 18. stoljeću pokazuje niz istovjetnih razvojnih kretanja predtranzicijskog razdoblja. Iznimka je pritom Dubrovačka Republika koja je - kao što naglašava Robert Skenderović - prva među hrvatskim zemljama stupila u drugu fazu demografske tranzicije zahvaljujući ekonomskoj moći zasnovanoj na državnoj samostalnosti. Demografske su prilike, uz ostale odrednice, utjecale na urbani i društveni razvoj hrvatskih gradova, koji su predstavili Irena Benyovski i Darko Vitek, ali i na strukturu plemićkog sloja o kojemu raspravlja Nataša Štefanec. Urbana transformacija i plemićko raslojavanje primjetno je i na teritoriju Dubrovačke Republike. Tako je veliki potres iz 1667. godine utjecao na ubrzanu izgradnju barokne arhitekture tijekom 18. stoljeća, ali i na agregaciju "nove" vlastele, koja je biološkim rastom stekla prevagu u Velikom vijeku krajem 18. stoljeća.

Autorski dvojac Lovorka Čoralić i Milan Vrbanus predstavili su radove o selu i seljaštvu te gospodarstvu hrvatskih područja koja je karakterizirao slab razvoj i zaostalost. Osim gospodarskog, hrvatski prostor sagledan je i kroz vojni, pravni te intelektualni aspekt. Tako su Alexander Buczynski i Lovorka Čoralić prikazali promjene u vojnom uređenju, preustroju i etničkom sastavu vojnih postrojbi od Vojne krajine do Boke kotorske, dok je Zrinka Novak pružila pregled vjerskih prilika kroz djelovanje vjerskih zajednica i crkvenih redova. Analizom statutarnog prava, postojeće pravne tradicije te pravnih studija i priručnika, Nella Lonza raspravlja o konzervativizmu i reformskim inicijativama u pravnom sustavu, sukob kojih je najuočljiviji na području Dubrovačke i Mletačke Republike. Prilozi Theodore Shek Brnardić s jedne, te Ivane Jukić i Maje Katušić s druge strane pružaju uvid u intelektualni i svakodnevni život Hrvata tijekom 18. stoljeća. Premda često u sjeni političke povijesti, detalji o obrazovanju, javnom odgoju, osobnoj higijeni, modnim trendovima, jelovnicima, užicima i razonodi obogaćuju dosadašnje vrednovanje životnih navika i kulturnih prilika "velikih", ali i "malih" stanovnika hrvatskog ranonovovjekovlja.

Sastavnice hrvatskog povijesnog razvoja, tematski predstavljene u prvom dijelu knjige, u drugoj su cjelini razmotrene u sklopu regionalne hrvatske povijesti, slabo zastupljene u dosadašnjim povijesnim pregledima. Uz geografsku podjelu na sjevernu, srednju, istočnu, zapadnu i južnu Hrvatsku, obuhvaćene su povijesne regije Bosne i Hercegovine te Boke kotorske. Komparacija radova Ivane Jukić, Darka Viteka i Željka Holjevca o političkim, vojnim, upravnim, gospodarskim, intelektualnim, vjerskim, demografskim i pravnim prilikama na području sjeverne i središnje Hrvatske, istočne Hrvatske te zapadne Hrvatske od Gorskog kotara preko Like i Krbave do Primorja, omogućuje sveobuhvatnu procjenu habsburške vlasti na hrvatskim prostorima. Boljem razumijevanju habsburške vlasti doprinosi i prilog autorskog tandema Miroslava i Slavena Bertoše, koji na području Istre, Rijeke i Kvarnera razmatraju suprotnosti mletačke i habsburške vlasti, određene općom krizom Republike Svetog Marka i reformskim uzletom Bečkoga dvora. Slijedi tekst Lovorke Čoralić u kojemu se prikazuju reformni pokušaji mletačke vlasti na polju gospodarstva i uprave, kao i opće demografske i kulturne prilike u toj mletačkoj pokrajini na istočnojadranskoj obali.

Područje Dubrovačke Republike i Boke kotorske kao krajnji dio hrvatskoga juga obradila je Maja Katušić, koja ističe da spomenute prostore, unatoč različitom državnom ustrojstvu, karakteriziraju slične razvojne odrednice. Primjerice, geografski položaj dviju susjednih država uvjetovao je gospodarsku upućenost na more, a dublje međudržavne veze uspostavljene su kroz trgovačko-pomorske poslove te kulturno-književne kontakte. Povremeni spomen Dubrovačke Republike u općem pregledu hrvatskih prostora upotpunjen je autoričnim prikazom upravnog ustroja, diplomatsko-konzularnog sustava te gospodarskog, kulturnog i društvenog života. Svakako se može istaknuti da je Republika tijekom 18. stoljeća bilježila višestruko raslojavanje plemićkog staleža, potaknuto novim strujanjima sa Zapada, ali i značajnim razvojem pomorstva koji je Republika, među ostalim, dugovala ratnoj neutralnosti. Drugu tematsku sekciju zatvara poglavlje o Bosni i Hercegovini autora Vjerana Kursara koji, uz pregled

upravnog, sudskog i vojnog uređenja osmanske Bosne, donosi novu sliku muslimansko-kršćanskih odnosa. Rekonstrukcijom ratnih zbivanja autor razotkriva veliku prisutnost kršćanskih vojnih odreda u osmanskoj vojsci te financijsku i špijunsku pomoć franjevaca osmanskim ratnim naporima. Premda su mnoge akcije vođene prisilom ili financijskom dobiti, autor iznosi i primjere dobrohotne suradnje - od prijateljskih i poslovnih veza do međukonfesionalnih brakova i vjerskog sinkretizma muslimana i nemuslimana. U skladu s tematikom knjige, naglasak je stavljen na kulturno i vjersko djelovanje franjevačkog crkvenog reda.

Posljednja tematska sekcija opisuje položaj i prožimanja hrvatskih prostora sa zemljama s kojima su dijelili državne granice (Habsburška Monarhija, Mletačka Republika i Osmansko Carstvo) te odnos i veze sa širom međunarodnom zajednicom (Sveta Stolica, zapadna Europa, slavenski svijet). Ivana Horbec predstavlja državno-pravni status Banske Hrvatske i slavonskih županija u sklopu Habsburške Monarhije te gospodarski interes i kulturno-društveni utjecaj Bečkog dvora na spomenutim područjima. Između ostaloga, autorica ističe da je habsburška kuća iskazivala jasna politička prava na Dalmaciju i Dubrovačku Republiku. Prilozima Lovorke Čoralić i Vesne Miović austrijsko je pravno prisvajanje Dalmacije i Dubrovačke Republike sagledano s "druge strane" - mletačke i osmanske. U kontekstu ratova s Osmanlijama i opadanja moći Republike Svetog Marka, Lovorka Čoralić razmatra upravnu, društvenu i demografsku politiku Mletaka na istočnojadranskoj obali, a odnose mletačke i austrijske vlasti opisuje kroz pogranične prijepore na teritoriju Istre. Austrijske pretenzije na mletačke posjede na Jadranu dobile su pozitivan epilog mirovnim ugovorom u Campoformiju (1797), dok su na Dubrovačku Republiku onemogućene nakon Beogradskog (1739) i Svištovskog mira (1791). Opisujući dubrovačko priklanjanje Austriji 1737. godine i probleme oko otvaranja mletačkih skala, Vesna Miović analizira pogranične odnose između Bosanskog ejaleta i hrvatskih područja pod mletačkom i austrijskom vlašću.

Obrazovno i intelektualno djelovanje Dubrovčana Filipa Ragusinija, Stjepana Rose, Benedikta Stojkovića, Bernarda Zamanjića i Rudera Boškovića u Vatikanu, o kojima razlaže Slavko Slišković, jačalo je veze hrvatskih prostora s Vatikanom. Kao suprotnost tome javlja se, prema riječima Zrinke Novak, zapaženi broj Dubrovčana školovanih u zapadnoeuropskim zemljama koji su promicali nove ideje prosvjetiteljstva. Naposljetku, prilog autorice Zdravke Zlodi bavi se vezama Hrvatske sa slavenskim svijetom, u prvom redu s Rusijom i Poljskom.

Objavljeni svezak konceptualno i tematski predstavlja odmak od dosadašnjih pregleda nacionalne povijesti. Tematski raznovrsni tekstovi međusobno se nadopunjuju, povezuju i preklapaju, pružajući iscrpnu sliku rascjepkanih hrvatskih zemalja u historiografski slabo zastupljenom 18. stoljeću. Zbog znanstvene relevantnosti, inovativnog i modernog pristupa, mnoštva kvalitetnih i zanimljivih priloga te popularno i razumljivo pisanih tekstova, knjiga *U potrazi za mirom i blagostanjem* nesumnjivo će pronaći mjesto na policama ne samo znanstvenih institucija, nego i brojnih kućanstava. Glavna vrijednost prikazane publikacije, kojom je vjerno predstavljeno razdoblje prosvjetiteljstva, nalazi se stoga upravo u njenom prosvjetiteljskom karakteru. Nakon pohvalnog prvijenca ostaje nam s nestrpljenjem iščekivati nastavak hvalevrijednog projekta Matice hrvatske.

Ruža Radoš